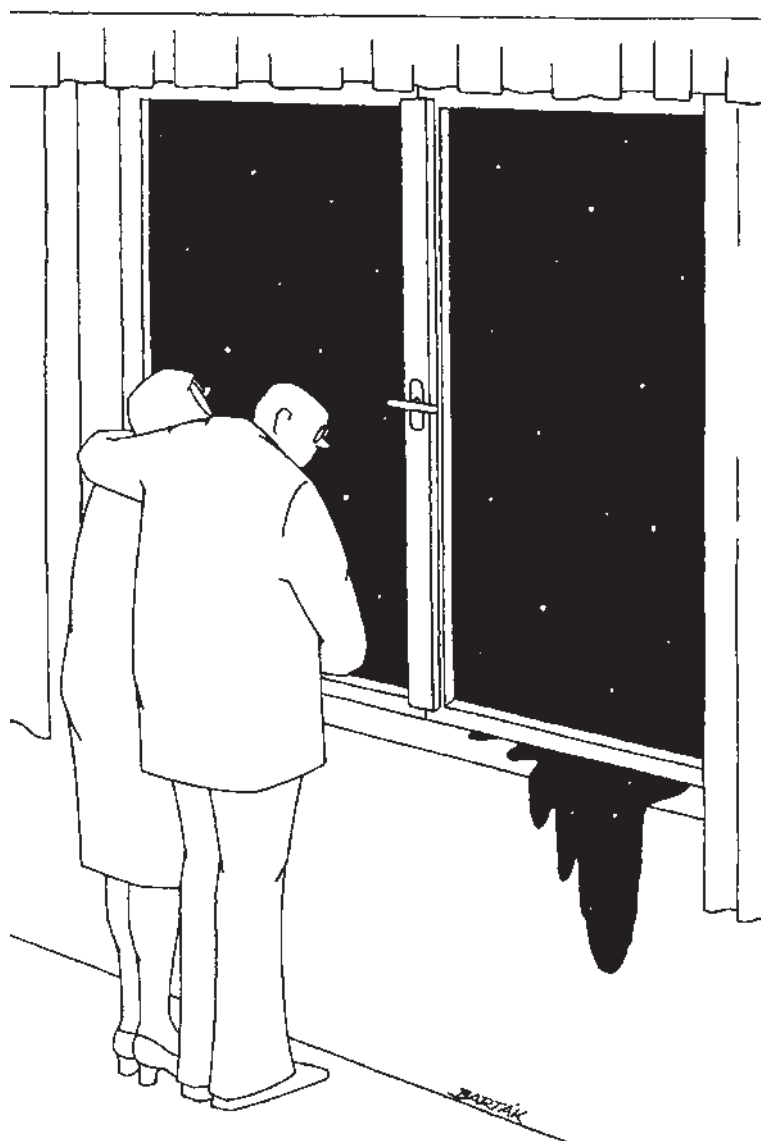

Libuše Koubská / František Koukolík

VŠECHNO DOPADNE JINAK

Libuše Koubská /
František Koukolík
VŠECHNO
DOPADNE JINAK

O minulosti, přítomnosti a především
o pravděpodobné budoucnosti

Vyšehrad

Copyright © Libuše Koubská, František Koukolík, 2011
Illustrations © Miroslav Barták, 2011

ISBN 978-80-7429-176-0

ÚVODEM

Na Silvestra roku 1994 vyšla v Lidových novinách dvoustrana nazvaná Luštění aneb Inspiromat. U fotografií sedmi autorů, o nichž jsme tehdy v redakci soudili, že jejich texty čtenáři zvláště rádi čtou, jsme otiskli oblíbené citáty dotyčných. A zároveň také jejich charakteristiky, to, jak je ocejoval psycholog Slavomil Hubálek. Jemu jsme totiž předložili pouze citáty, jména neznal. Měl ty lidi vystihnout jen podle toho, čím se inspiřují, co jim mluví z duše.

Jedním z oněch autorů byl doktor František Koukolík. Jeho inspiromat začínal Aristotelem:

Hledání pravdy je zároveň těžké i snadné, neboť je zřejmé, že nikdo z nás ji zcela nezvládne ani nemine. Každý z nás něco málo přidává ke znalosti přírody a ze shromážděných skutečností vyvstává určitá vznešenost. Pokračoval neznámou stařenou hovořící k filozofu Thaletovi zoufale křičícímu poté, co spadl do vyschlé studny, když šel zkoumat noční oblohu. Ty si myslíš, Thalete, že poznáš, co je na nebi, když nejsi s to, abys viděl, co je před tvýma nohama? Pak přišel na řadu Paul Klemperer: Výuka lékařství je ukáзка vědění, kapacita k bádání, k otázkám, k prožití vztahů mezi pólem vědění a zkušeností. Následovala paní docentka A. B., CSc., odpovídající na otázku, kdeže jsou v mikroskopu vidět buňky vzácného druhu zhoubného nádoru. Copak je nevidíš? Vždyť jsou krásný! Jsou sexy! Vše uzavřel Lao C': Tao, co se dá povědět, je tao. Jméno, co se dá jmenovat, už není to jméno.

A psycholog Hubálek anonymně předvedeného lékaře Koukolíka zhodnotil takto: „Čirý rozum, touha po poznání, po racionálním uchopení světa, po exaktním a vědeckém myšlení. Hledání pravdy má své kouzlo, ale může to být

i rafinovaný únik před nároky všedního dne a světa, v epistemologii je přece jen větší pohoda než v obchodním domě, ale jíst se musí. Krása vědy může být i únik, medicína obrana před úzkostí z nemoci. Kde jsou emoce? Zakryla je slast z poznání? Ale kdo zná svět vědy, ten ví, že i vědecké pracovnice jsou krásné, byť chudé a chytré. Kdo má na ně odvalu? Jen někdo.“

Měl Slavomil Hubálek pravdu? Těžko říct, ostatně byla to silvestrovská příloha. Navíc jinou autorku, docela průraznou redaktorku, označil za skromného, něžného, sametového teologa. V každém případě témata, která doktor Koukolík při rozhovorech pro knížku, již držíte v ruce, nastoloval, konvenovala citátům, které tenkrát poslal do Lidovek. Často směřovala k aristotelskému hledání pravdy, k Thaletově povyku ve studni, k lékařským pólům vědění a zkušenosti. K tomu, že ačkoliv svoje řemeslo neuropatologa provozuje už pětadvacátým rokem, nemine týden, aby se nesetkal při pohledu na tkáň pod mikroskopem s něčím novým, vzrušujícím.

Napsala jsem, že František Koukolík náměty nastoloval, tedy kladl na stůl. Ale to by přece měl v rozhovoru provozovat spíš ten, kdo se táže. Jenže on hned na začátku prohlásil, že by chtěl mluvit o medicíně, o povaze a evoluci života na Zemi, o lidském mozku a o povaze lidských společností, protože tahle témata považuje za nejpodstatnější. Seděla jsem před ním se svým magnetofonem jako myš před hadem. Charismatický, mimořádně vzdělaný muž, s geniální pamětí, sonorním hlasem. Lehce netrpělivý, v autoritu vzbuzujícím doktorském bílém plášti. Jistě, proti jeho návrhu nebylo co namítnout. Pak jsem si vzpomněla, co mi řekli v nakladatelství, když mě o knížku rozhovorů s primářem Koukolíkem žádali a já jsem byla na pochybách, jestli to zvládnu. Řekli, budete naslouchat a pak se budete ptát za nás, za čtenáře.

Také jsem si vzpomněla na mnohaletou výbornou spolupráci, během níž mi František Koukolík ohromně pomáhal s přílohou Věda v Lidových novinách a později i v časopise Přítomnost. Jeho způsob psaní mě zaujal už v druhé polovině osmdesátých let, kdy Technický magazín, chytré, statečné a vždycky vmžiku vyprodané Těčko, otiskovalo jeho

fejetony. O pár let později jsem ho při příležitosti, kdy dostal cenu Akademie věd za popularizaci, požádala, zda by občas nepsal pro Lidovky. Odpověděl, že rád, vždyt věda je zajímavá, plodná, případně usměvavá, i když si není jist, kolik lidí s ním tenhle názor sdílí. Protože spoustu let četl vědecké časopisy Nature a Science, navrhl, že by mohl každý týden poslat sloupek o tom nejzajímavějším, co se dozvěděl. Že by to přeložil z „vědečtiny do lidštiny, aby to bylo i ke krátkému čtení do tramvaje nebo do postele“. Taková mozaika toho, co se ve vědeckém poznávání světa aktuálně děje. Ve směru Nejmenší svět, Největší svět. Také Nejsložitější svět, kam řadil kvantovou fyziku, astrofyziku a vědy o životě. Pak své sloupky pravidelně psal. Spolehlivě, zasvěceně, přitažlivě.

Když jsme se v počátcích spolupráce domlouvali, řekl, že se jí bude věnovat, dokud to čtenáře, mě jako redaktorku či jeho jako autora nepřestane bavit, případně když to nějakého postmodernistu rozběsí natolik, že sloupky ve jménu obrany duchovna proti vědeckému terorismu zatrhne. Pár let to vydrželo, pak se změnilo vedení redakce Lidových novin, které požadovalo styl mnohem víc polopatě.

Kromě sloupků psával František Koukolík pro Lidovky také delší eseje: O tom, že poškozené emoce vedou k poškozenému myšlení a naopak. O tom, proč image vyhrává nad skutečností. O nebezpečí klipovité doby. Čtyři eseje o povaze života se jmenovaly Kolébka, Zrození, Růst a Polidštění. Vzpomínám si, že ten čtvrtý doprovázela kresba Miroslava Bartáka (jako ostatně i všechny jiné), na níž se nad managem s kufříkem Jamese Bonda v ruce a s mobilem v kapse obleku vznáší opice s andělskými křídly. František Koukolík v eseji konstatoval, že spoustu lidí zraňuje náš vývojový původ a proto by ho nejradyji zakázali, nejlíp rozhodnutím soudu. Protože těmhle lidem se nelíbí, že jsme měli se šimpanzi společného vývojového předka a že máme společných na 99 procent dědičné informace. Tito lidé totiž soudí, že jsou cosi vyššího. Ostatně nedávno, tedy o patnáct let později, se jeden z blízkých spolupracovníků prezidenta České republiky nechal slyšet na semináři Centra pro ekonomiku a politiku, že on tedy rozhodně z opice nepochází.

„Zapomněli jsme, odkud jsme přišli, s kým máme co společného a ještě častěji to nechceme vědět,“ uváděl František Koukolík ve svém eseji. „Přitom se od svých vývojových bratranců – až na jednotlivé světce – nelišíme. Nelišíme se od nich v získávání pohlavních partnerů, způsobu pohlavního styku, vazbě k mládatům, strachem z neznámých příslušníků vlastního rodu. Nelišíme se nepotismem, hierarchickou sociální organizací, soutěží o místo na sociálním žebříčku, vynucováním spolupráce, poslušností a omezováním racionality, sklonem k parazitismu, identifikací a trestáním podvodníků včetně podvádění svých bližních i sebe samých, ani v kanibalském chování vůči cizí smečce, včetně slabších členů smečky vlastní, jde-li o území a o zdroje.“

František Koukolík psal také o špatných lidech, o skupinové hlouposti a o uchvácené moci. Někteří kritici mu vytýkali a vytýkají, že nadměrně moralizuje, že se staví do pozice nadčlověka. Nikdy jsem si to nemyslela. Těšila jsem se na jeho sloupky, eseje, na interview. Na názory. Na vyprávění o poštolkách, které hnízdí za okapem pavilónu pražské Thomayerovy nemocnice, kde má sídlo jeho oddělení neuropatologie. Když jsem tam šla poprvé, řekl mi, že mám najít pavilon H. H jako Hana. Později jsem zjistila, že Hana je křestní jméno jeho ženy, paní doktorky Koukolíkové. Připadalo mi to nad všechny řeči o vztazích k životním partnerům.

Ale to odbočuji. Připomenutím esejů Františka Koukolíka, které jsem za ty roky redigovala, bych ráda naznačila konzistentnost jeho životních zájmů. Všechna témata, jež ve svých novinových textech, rozhlasových a televizních pořadech a především v dlouhé řadě knih veřejnosti postupně předkládá, při psaní téhle knížky opět vyplula na hladinu, obohacená o další poznání, varování, potvrzení. O pochopení života a smrti, chtělo by se říct podle vzoru slavného švédského lékaře, spisovatele a humanisty Axela Muntheho. Kdyby to neznělo tak pateticky.

Tak radši skončím jinak: Ve své pracovně má doktor Koukolík nejen počítač a mikroskop a velkou činku (o tom posledním předmětu se rádi zmiňují novináři, je to přece takový human touch, polidšťující prvek). Má tam také zarámovanou

ilustraci, kterou rovněž pořídil už zmíněný kreslíř Miroslav Barták k jednomu z Koukolíkových esejů. Na obrázku je dvojice, kouká se z okna na noční romanticky hvězdnou oblohu. Zatímco muž ženě cosi zaníceně vykládá, najednou vidí, že inkoustová čerň oblohy neočekávaně a nezadržitelně teče přes parapet dovnitř. I s některými hvězdami.

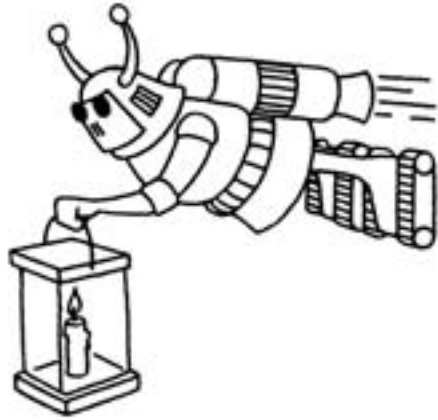
Všechno dopadá jinak.

Libuše Koubská

Cit je rychlejší než rozum

- Devět desetin toho, co se v nás děje, jsou nevědomé operace mozku
- Jak emoce kontrolují morální rozhodování
- Akt zamilované víry
- Dnešní politici s mentalitou paleolitických náčelníků
- Tři pesimistické scénáře a jeden utopický

Řekl jste, že lidé jsou iracionální, hluboce citoví, magicky myslící. Ve svém eseji Ten náš mozek politický jste napsal, že rozum je jen jednou větví lidství. Tou druhou jsou emoce, city. Dokonce, že náš rozum je našimi emocemi kontrolován, nikoliv naopak. Že tedy spíš než Homo sapiens sapiens jsme Homo emotionalis stupidus. Co je na emocích stupidního?

To, že mohou být vysoce kontraproduktivní. Mohou vést k sebestrukci, k destrukci skupiny, k destrukci prostředí. Zhruba devět desetin toho, ne-li více, co se v nás děje, jsou nevědomé operace mozku. A ty – kromě jiného – jsou emoční. Prostě ženou nás pohnutky, do kterých nevidíme. Přitom nemám na mysli nic freudovského, ani trošku. Mám na mysli to, že sebeuvědomování, naše jáství je luxus. Ještě ke všemu se zdá, že v řadě aspektů jde o iluzi. My si myslíme, že si myslíme nebo, že víme, že se svobodně, volně rozhodujeme... Ale to je opravdu jen čistokrevná iluze. Takzvanému vědomému rozhodnutí našich neuronálních systémů předchází nejméně o půl sekundy rozhodnutí nevědomá. Z toho ovšem neplyne, že svobodnou vůli nemáme. Protože rozhodnutí, která jsou dlouhodobá nebo plánovitá, vycházejí z něčeho, čemu se říká paměť pro budoucnost. Perspektivní paměť. Jsme schopni řady operací, ve kterých se snažíme předpovídat budoucnost a chovat se podle toho. Nejí to jen lidská vymoženost, zvířata

mají tuto schopnost taky. Třeba jeden druh sojek v Americe. Jsou krásné, celé modré. A plánují budoucnost. Dávají pozor, aby jim někdo neukradl jejich kořist a tak si ji rafinovaně schovávají. Předstírají, že si ukládají zásobičku a místo toho tam dávají větvičky a kamínky. Zásobičku potravy přitom mají úplně jinde. Pěkně šidí.

Takže to máme po sojkách?

Máme to od společného vývojového předka. Podle toho, co jsem o tom všem přečetl, jsem přesvědčen, že svobodnou vůli máme, jsme schopni se rozhodnout, co neudělat. Ale otázka nezní, zda svobodnou volbu máme nebo nemáme. Otázka zní, kolik jí máme.

Do značné míry ji ovlivňují naše emoce. Je to jednoduchý mechanismus, který říká příjemné, nepříjemné, toho se přidrž, tomu se vyhni...

Problém je, že jsme-li k něčemu silně vázáni emočně, býváme neoslovitelní kognitivně, to znamená co do poznávacích procesů. Kromě toho emoce jsou zpracovávány jinak než neemoční poznávání. Oba ty systémy se mohou dostat do důkladného sporu. Pak vzniká morální paradox.

Klasické je dilema výhybky:

Trat', která se větví do ypsilonu. Na pravé větvi pracuje jeden dělník, na druhé jich pracuje pět. Řítí se neovladatelná drezína, vaším úkolem je přehodit výhybku před rozvětvením. Většina lidí, kteří to dostanou za úkol, řekne, že je nutno přehodit výhybku tam, kde pracuje jen jeden.

Pak vám vědci zadání předělají. Trat' už se nerozvětjuje, ale klene se nad ní můstek. Na něm stojí člověk, který se kouká dolů. Opět se řítí drezína, opět na trati za můstkem pracuje pět dělníků. Když toho dotyčného vlastní rukou shodíte dolů, jeho tělo drezínu zastaví. Naprostá většina lidí říká, že by nebyla schopna to udělat. Přestože je výsledek, racionálně viděno, stejný.

Filozofové, kteří se zabývají morálkou, ještě dělí morální dilemata na lehká a těžká. Dilema lehké je dilema těhotné

dívky v intolerantní společnosti, když uvažuje, zda půjde na potrat, protože jinak by ji to stálo ostrakizaci. Dilema strašlivé, které se údajně odehrálo také mnohokrát během vietnamské války, je dilema plačícího dítěte. Skupina lidí sedí ve sklepech a ví, že když ji tam cizí vojáci najdou, postřílejí ji. V okamžiku, kdy se ti vojáci blíží, mámě se rozpláče dítě na klíně. Otázka zní, zda máma to dítě, aby je všechny neprozradilo, zaškrtní nebo nezaškrtní. Opět: Tohle dilema řeší jiné systémy v mozku než dilema předchozí. Veteráni z Vietnamu vyprávěli, že to není vymyšlené, že se to opravdu stávalo.

Co se stávalo? Matka své dítě uškrtila?

Ano. Ve jménu skupiny, ve jménu tradice, která klade život skupiny nad život jedince.

Z toho všeho, co povídám, doufám, že vyplývá, do jaké míry emoce kontrolují něco tak subtilního jako je morální rozhodování. To, o čem si velký Immanuel Kant myslel, že máme apriori, máme zřejmě po svých živočišných předcích z evoluce.

Ale někdy se přece jen stane, že zvítězí rozum?

Jen tehdy, máme-li dost času. Tam, kde jednáme okamžitě, převáží emoce. Nastoupí bezprostřední, intuitivní chování. Nepřemýšlíme. Emoce vychrlí okamžitý morální soud, zařídí okamžitý čin. Až posléze strach dovede rozum k tomu, aby tohle apriorní, ať už adekvátní nebo neadekvátní jednání zablokoval. I tohle máme zřejmě evolučně podmíněné, vrozené. Protože už u velmi malých dětí se dají experimentálně prokázat prvky tohoto rozhodování. Na loutkách. Jedna loutka se šplhá do kopečka a jiná jí pomáhá. Nebo ji naopak z kopečku sráží. Když se dětí zeptáte, kterou loutku by volily, tak volí tu pomáhající, nikoliv tu srážející. V naprosté většině případů.

To zní slibně.

Jsme tak naprogramovaní na kooperaci ve skupině.

Když jste řekl, že je vám blízké osvícenství, nebo jak jste to ironicky vyjádřil – osvícenský blud, tak asi právě pro snahu zapojit v druhém plánu rozum?

Ano, tak, aby emotivita byla přinejmenším s rozumem v rovnováze. Jinak by z člověka byla lednička, psychopat, robot, zombie. Jakmile není rovnováha, dějí se hrozné věci. Například v aktu zamilované víry.

Akt zamilované víry!? Co to je?

To, když čemukoli bezvýhradně věřím a miluji to, což je nebezpečné bez ohledu na typ víry. Ale neobjevil jsem nic nového, spory rozumu se srdcem se táhnou už celou středověkou literaturou. Zajímavé je, že antická tradice kladla vždycky důraz na rozumovou stránku. Antický mudrc byl racionalista aristotelovského, nebo platónského typu. Případně stoik. Afektivita byla vyhrazena básníkům, dětem, otrokům, ženám. Asijská tradice je trochu jiná, tam dbali na větší rovnováhu poznávání a citu. Vynecháme-li klasickou buddhistickou tradici. Ta kladla rozum na první místo, pěstovala určitý druh výcviku na rozpouštění emocí.

Emoce jsou nám tedy velmi nebezpečné.

Jsou, ale zároveň bez nich bychom nebyli lidmi.

Před několika lety jste vydal knížku nazvanou Sociální mozek. Máme v hlavě určité místo, které řídí to, jak se k sobě chováme navzájem?

Je to obrazný název. Mozek je tvořen řadou systémů, mezi nimiž jsou i takové, které speciálně zpracovávají sociální informace. To znamená interakce s příslušníky vlastního druhu, interakce s příslušníky vlastní skupiny. Ale nepředstavujte si to tak, že bychom měli v mozku jenom aparát na lidi, či aparát na sebeprožívání. Křížovatky neuronálních sítí v mozku

řeší i řadu jiných úkolů. Nicméně zatíží-li se mozek sociálními problémy, pracují spíš jen některé jeho části nebo systémy než systémy jiné. Tomu se metaforicky říká mozek sociální, podobně jako se používá pojem mozek ekonomický, mozek politický. Lidmi jsme právě z toho důvodu, že se nám velmi energicky rozvinul sociální mozek. A ten se rozvíjel úměrně počtu členů skupiny.

Čím větší skupina, tím líp? Mluvil jste přece o edenu, který trval, pokud bylo pohromadě maximálně sto padesát lidí. Pak skončil.

Čím větší skupina, tím je k jejímu zvládnutí nutný větší výpočetní aparát čili některé části mozku. Hypotéza říká, že mozky Homo habilis, člověka zručného, zvládaly kolem pětadvaceti členů, mozky Homo erectus, člověka vzpřímeného, třicet až padesát. Naše mozky zvládnou stovku až sto padesát členů. Ne více.

A podobně jako se zvětšoval objem mozku – nápadně nejlépe se to určí vůči prodloužené míše – úměrně tomu nabýval rozsah zejména předních částí mozku, těch nejpřednějších, spánkových o něco méně. Jedna z hypotéz polidštění člověka říká, že se to přihodilo z důvodu sociální skupiny, která přibývá početně v historii posledních několika milionů let. Do blízkosti sociálního mozku se dá připojit i vznik jazyka. A také vloha pro kooperaci, pro altruismus.

Dlouho bylo považováno za biologickou záhadu, že se člověk dokáže chovat altruisticky, tedy nezištně, lidumilně. Zdálo se to být v rozporu se základními pravidly evoluce. Pak se ukázalo, že lidský altruismus je založen na silné reciprocitě, která propojuje odměnu za spolupráci a dodržování norem s trestáním sobců, parazitů a podrazáků. A že to funguje. Zatímco představy neoliberalní propagandy stavějící na jednotlivci a bezbřehé svobodě, na tom, že člověk se má starat pouze sám o sebe, čímž nejvíc prospěje i druhým, fungovat v praxi bez těžkých a zbytečných ztrát nemohou a nebudou.

Dá se předpovědět, jak se bude sociální mozek vyvíjet dál?

Nemám ponětí. Predikce je prakticky nemožná. Je podobně náročná jako předpovídat chování burzy. Jde o příliš složitý jev, je tu příliš mnoho vlivů. Rozhodně se ale bude měnit. Prostě pohyblivý v pohyblivém.

Pohyblivý v pohyblivém. Dá se to říct i o předpovědích toho, jak se bude náš svět dál vyvíjet v tomhle století? Přece je vydávajjí různé nanejvyšší ctihodné instituce.

To je něco jiného. Například takové Human Development Reports čtu od roku 1998 rok co rok. Jsou čím dál tím tlustší a čím dál tím dokumentovanější. Také čtu Living Planet Report a GEO-4 neboli Global Environment Outlook. Popisují v nich současnost, odhadují budoucnost. Kdokoli se do nich může kouknout, jsou volně dostupné na síti. Ale lidi je kupodivu moc nesledují, asi jsou příliš objemné a náročné. Ale stojí to za čtení! Každou zprávu připravuje více než tisícovka vědců ze všech možných institucí světa, takže přes výhrady, které máme ke statistikám, odhadům a předpovědím, je pravděpodobnost omylu nízká a pravděpodobnost podvodu zanedbatelná. Nejzajímavější se mi zdají předpovědi GEO-4 na padesát let dopředu.

Jak vypadají?

Tři ze čtyř scénářů jsou pesimistické a ten zbývající je utopický! Bohužel se zdá, že některý z těch pesimistických scénářů je reálný. Podle hesla čím horší scénář, tím lépe se naplní. Jak vyplývá z oněch zmíněných reportů, narazili jsme na ekologické limity, na to, že je náš civilizační model obtížně udržitelný bez radikálních technologických a sociálních změn. Podle mě narazil sám na sebe druh Homo sapiens emotionalis stupidus. Naše neolitická poznávací i citová výbava, kterou jsme přizpůsobení životu v malých skupinách a ve volné přírodě, pro život v moderní společnosti nestačí. Protože náš

program zní: Zmocni se zdrojů a zlikviduj druhé! Jakmile se budeme zmocňovat zdrojů, místo abychom spolupracovali, a užijí-li se k tomu jaderné zbraně, bude to znamenat těžké postižení a ještě spíš zánik. Protože evoluci je to lhostejné, nemá vědomí. Většina, zejména jednodušších podob života, přežije a bude-li svítit sluníčko, bude se vyvíjet dál. Soudobé mocenské elity vidím jako elity bez vize, hluboce ponořené do halucinatorních představ o lidské povaze.

Jestli vůbec se dá o nějakých přeludných představách mluvit. Spíš žijí od voleb k volbám.

Například. Nebo jsou vedeny touhou, aby jejich rodina měla metrák zlata schovaný v Karibiku. Jinak jsou docela bez vize.

Proč to tak je, jak k tomu došlo?

Hodně zařídil výběrový fenomén. Určitý druh sociálního vývoje, který se dá vystopovat padesát let, sto, snad víc zpátky. Jednu z moc zajímavých knížek, jmenuje se *Věk extrémů. Krátké 20. století*, napsal anglický historik Eric Hobsbawm. Je to do značné míry ekonomická historie dvacátého století. Pro mě z ní vyplynulo, nemohu si pomoci, zase ono kanibalské chování náčelníků z paleolitu vězících v tělech politiků minulého a našeho století.

Ale z těch paleolitických náčelníků se přece postupně vyklubali i osvícení myslitelé, filozofové nebo politici.

Z náčelníků jen velmi vzácně – výjimku představoval třeba římský císař Marcus Aurelius.

Ale to byl vlastně také filozof, po Senecovi a Epiktétovi poslední významný stoik. Jeho slavné Hovory k sobě dokazují, jaký to byl ušlechtilý člověk, altruista, mimořádně odpovědný vládce. Dokonce prohlásil, že dobře činit a sklízet za to hanu je královský úděl.

Jak jsem řekl, představoval výjimku. V každém případě je teď naše planeta obsazená lidským druhem, který se exponenciálně množí. Existuje na sto osmdesát co do moci hierarchicky strukturovaných národních států, které vytvářejí koalice a ty koalice hrají o zdroje. Jedním ze základních rysů šéfů všech těch koalic, který považuju za čistou patologii, je mocenská posedlost.

Myslíte, že posedlosti po moci přibývá?

Ano. Tam, kde se moc stane samoúčelem, pouhou mocí pro moc, začne připomínat karcinom. Nechci to dnešní povídání končit příliš černě, ale omina, předzvěsti jsou nepěkné. Lidi byli vždycky takoví. Ale máte pravdu, z dějin víme i o osvícených elitách. Nicméně šlo o vzácné výjimky. Buď byl vývoj stabilní, nebo šel ke dnu po nějakém velmi urychleném krátkodobém rozvoji něčeho, co humanisticky orientovaným lidem připadalo jako doba světla. Což je ale zase na velkou debatu o dějinách, zda do nich vkládat humanistické hodnoty nebo zda se na ně dívat s odstupem, čistě jen přírodovědecky. Zda se ptát, mají-li dějiny smysl, nebo považovat tuto otázku za špatně položenou.

Čemu vy dáváte přednost?

Podle toho, jak se vyspím.

No – a vážně?

Naprosto upřímně: Rád bych viděl v dějinách něco hodnotového. Ale dějinám, podobně jako evoluci, je naprosto lhostejné, co by v nich František Koukolík chtěl vidět. Prostě běží.

Ačkoliv se nám ze zpětného pohledu zdá, že to ani jinak být nemohlo, že všechno do sebe přesně zapadá a to naším přičiněním.

To je čirá iluze. Je to jen proto, že neznáme alternativy, neznáme podrobnosti a že z nějakých důvodů z té spousty možností v daném okamžiku nastane zrovna ta jedna.

Není to ani trochu dáno také tím, že osud individua, každého jednotlivého člověka se jeví jako předem napsaný, což tkví v tom, že ten člověk je zkrátka takový. I když je různých možností nepřehledně, nakonec stejně zvítězí ta, jež je založení dotyčného nejbližší. Co vy sám, váš život také představuje logický řetěz?

Ne, ne, ani trošku ne. V životě jsem se potkal s tolika křížovatkami!

Ale na nich jste se musel rozhodnout.

Velmi často jsem se rozhodl stochasticky. Protože – sice jsem nějaký – ale vezměte si, že máte nikoliv jenom dvě, ale mnohem víc možností. Prostě rozhodujete se na základě struktury osobnosti, na základě toho, co nevíte, na základě okamžitého stavu a na základě náhody. Ryzí náhody! S tou je dlužno počítat.

Takže žádná kauzalita.

Ale ano, ta v tom taky je, ale složitější. Po studiích medicíny jsem uvažoval, že půjdu dělat neurochirurgii. Moc jsem se o ni ucházel, zajímala mě. Nicméně nebylo místo, a protože mě také zajímala patologie, šel jsem na patologii. Po několikaleťtých peripetiích jsem přijal primariát patologické anatomie v Jindřichově Hradci. A v den, kdy jsem podepsal dekret, že se tam stávám primářem, jsem dostal dopis od pana profesora Vladimíra Beneše, že má pro mě místo na neurochirurgii. Ten dopis jsem otevřel hodinu potom, co jsem jmenování podepsal. Kdybych ho otevřel hodinu předtím, šel můj život úplně

jiným směrem. Takových příběhů, kdy někam odbočíte, je v životě moc. Naprosto stejně jako ten šváb, co jsme si o něm povídali, který má cerci, přívěsky na konci zadečku. Zafouká na něj náhodně odněkud vítr.

Takže s vývojem lidstva, s jeho historií je to ekvivalentní jako s historií individuální?

Je to podobné, totožné nikoli. Rozhodně existuje řada možností a v nich existuje řada pravděpodobností. V současné době naše genetické uspořádání plus naše evoluce plus technický stav společnosti plus naše ekologické limity sečteno dohromady vypadají na pořádný malér.

Nějaká část lidské společnosti by se z toho nemohla vyčlenit, vymanit?

Jsmo zapleteni v příliš mnoha sítích. Nedostanete se z nich. Představte si třeba v naší moderní společnosti zhroucení energetické dodávky. Během několik dnů mají města hlad. Důsledky si těžko dovedeme představit.

Román Ondřeje Neffa Tma to líčí dostatečně sugestivně.

Ten jsem nečetl.

Asi před patnácti lety napsal Neff román, který je založen na myšlence, že jednoho dne dojde na světě elektrina. Trvá to sedm let.

Společnost se propadne zpátky. Do soupeření malých skupin.

Ano, je to naprostý horor. Pak se elektrina zase vrátí zpátky. U Neffa to dobře dopadne.

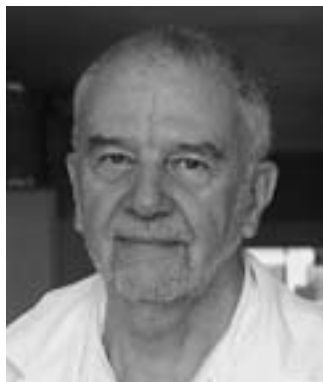
Ono stačí, když vypadne proud ve velkém obchodním domě. V Thomayerově nemocnici, v tomto malém špitále, vypadl informační systém na třicet šest hodin. Nedovedete

si představit, co se dělo! Ne že bychom zapomněli psát na stroji, ale celá dokumentace, přijímání, propouštění, všechno je elektronické a všechno stojí a padá s počítačem.

Je to lehkomyšlné?

Je. Mělo by to být nějak zajištěné. Já nevím, měli bychom si snad nechávat v záloze břidlicové tabulky. Přinejhorším bychom se k nim vrátili... Ale trvalo by to dlouho a ztráty by byly děsivé.

O AUTORECH

MUDr. František Koukolík, DrSc, FCMA se narodil 22. listopadu 1941 v Praze. Po maturitě na gymnáziu v roce 1958 nedostal doporučení na vysokou školu. Rok tedy pracoval v Českých loděnicích jako pomocný dělník. Poté už studovat směl, takže na podzim roku 1959 nastoupil na Fakultu všeobecného lékařství Univerzity Karlovy. Promoci měl na jaře 1965 a pak

začal pracovat v I. patologicko-anatomickém ústavu FVL UK v Praze, kde atestoval z patologické anatomie. V roce 1969 odešel z Prahy do Českého Krumlova, do chirurgického oddělení tamější nemocnice. O dva roky později přešel do nemocnice v Českých Budějovicích, kde atestoval v oboru chirurgie. Od roku 1973 pracoval jako primář patologie v nemocnici v Jindřichově Hradci. Tam se také začal do hloubky věnovat svému celoživotnímu oboru – neuropatologii, vztahům mezi poškozením mozku a změnami chování. Podnětem bylo úmrtí pacientky s diagnostikovanou ztrátou paměti.

V roce 1986 získal titul kandidát věd, když obhájil práci týkající se epidemiologie Alzheimerovy nemoci. Roku 1991 obhájil doktorskou disertační práci zabývající se vztahem mozku a stárnutí. Po deseti letech v Jindřichově Hradci dostal v roce 1983 nabídku do Prahy na místo primáře patologického oddělení Fakultní Thomayerovy nemocnice. Pracuje tam dosud.

Vydal několik desítek odborných publikací u nás i v zahraničí.

Z podnětu českého ministerstva zdravotnictví začal v roce 2001 budovat Národní referenční laboratoř pro transmisivní spongiformní encefalopatie včetně Creutzfeldtovy-Jakobovy nemoci (CJN). Už v roce 2003 zařadila Světová zdravotnická organizace tuto laboratoř do sítě evropských laboratoří, jež dohlíží nad prionovými chorobami.

Od roku 1996 přednáší František Koukolík na 3. lékařské fakultě UK na téma vztah mozku a chování. Byl také čtrnáct let členem vědecké rady této školy.

Patří k nejoblíbenějším popularizátorům vědy u nás, psaní pro veřejnost čili vědecké esejistice se věnuje od roku 1986. Kromě spolupráce s časopisy Vesmír a Technický magazín a s Lidovými novinami má na kontě také dlouholeté vysílání v rozhlase (Meteor, Leonardo) a televizní pořady jako seriály Mých sedm divů světa, Mozek a jeho duše, Vysílá Britannica, Hádala se duše s tělem, Jádro a další.

V roce 1992 dostal František Koukolík cenu ČSAV za popularizaci vědy, v roce 1994 cenu nakladatelství Vyšehrad. O rok později cenu rozhlasového pořadu Meteor za knihu Mozek a jeho duše, v roce 2001 cenu Nadačního fondu dr. Paula Janssena za přínos v oblasti popularizace vědy.

Astronomové z jihočeské Kleti dali planetce 10 213, kterou objevili v roce 1997, jméno Koukolík.

František Koukolík je ženatý, jeho žena Hana je lékařka, neuroložka. Mají dva syny Jana a Tomáše.

Knižní publikace:

Odlišné dítě (s Janou Drtilovou, Vyšehrad, 1994)

Housata a svatý Augustin (Vyšehrad, 1994)

Fyziologický základ chování člověka ve vztazích na trvale udržitelný vývoj a uchování vztahů člověk – příroda : současnost a alternativy vývoje, (Český ekologický ústav, 1994)

Mozek a jeho duše (Galén, 1995, 1997, 2005)

Lenochod a vesmír (Vyšehrad, 1995)

Vybrané přednášky o vztahu mozku a chování (Karolinum, 1995)

Vzpouira deprivantů (s Janou Drtilovou, Makropulos, 1996, 2006)
Mravenec a vesmír (Vyšehrad, 1997)
Kniha o Evě a Adamovi (Makropulos, 1997)
O vztahu lidského mozku a chování (Karolinum, 1997)
Šimpanz a vesmír (s Pavlem Koubským, Vyšehrad, 1998)
Alzheimerova nemoc a další demence (s Romanem Jirákem, Grada, 1998)
O nemocech a lidech (Makropulos, 1998)
Sova a vesmír (s Pavlem Koubským, Vyšehrad, 1999)
Diagnostika a léčení syndromu demence (s Romanem Jirákem, Grada, 1999)
Machiaveliánská inteligence (Makropulos, 1999)
Lidský mozek: funkční systémy, normy a poruchy (Portál, 2000, 2002)
Život s deprivanty I – Zlo na každý den (s Janou Drtilovou, Galén, 2001)
Život s deprivanty II – Základy stupidologie (s Janou Drtilovou, Galén, 2002)
Josefu Švejkovi je 30 milionů let (Galén, 2002)
Já: O vztahu mozku, vědomí a sebeuvědomování (Karolinum, 2003)
Homo sapiens stupidus (Galén, 2003)
Demence (s Romanem Jirákem, Galén, 2004)
Schizofrenie (s Lucíí Motlovou, Galén, 2005)
Sociální mozek (Karolinum, 2006)
Citový mozek s Lucíí Motlovou, (Galén, 2007)
Proč se Dostojevskij mýlil? (Galén, 2007)
Před úsvitem, po ránu: eseje o dětech a rodičích (Karolinum, 2008)
Jak si lidé hrají? (Radioservis, 2009)
Lidství (Galén, 2010)
Jádro (Galén, 2010)
Mocenská posedlost (Karolinum, 2011)

Libuše Koubská se narodila 15. července 1948 v Praze. Vystudovala Fakultu sociálních věd a publicistiky Univerzity Karlovy, absolvovala ji v roce 1972. Čtrnáct let pracovala jako redaktorka v Zahraničním vysílání Československého rozhlasu, kde se orientovala především na popularizaci vědy. V té době také psala pro deník Svobodné slovo a časopis Tech-

nický magazín. Od roku 1990 do roku 1998 působila v Lidových novinách, poté deset let v politickém a kulturním časopise Přítomnost, jehož byla osm let šéfredaktorkou.

V letech 1995 až 1998 učila žurnalistickou tvorbu na Fakultě sociálních věd UK, pak do roku 2004 stála v čele specializace Ekonomická žurnalistika na Vysoké škole ekonomické v Praze. Od roku 2008 vede opět tvůrčí dílny žurnalistických žánrů na FSV UK.

Pokud jde o novinářské žánry, sama preferuje fejetony, reportáže a rozhovory, jichž také dlouhou řadu publikovala v Lidových novinách, v Přítomnosti, v Respektu, v revui Prostor, v odborném a společenském časopise pro lékaře Sanquis, v týdeníku Instinkt a v dalších tištěných médiích.

V roce 2000 dostala prémii v mezinárodní literární soutěži Evropský fejeton za svůj fejeton o době normalizace „Šed“.

Publicistický rozhovor chápe mnohem víc jako dialog než jako duel, jako snahu něco se dozvědět, porozumět hlediskům svého protějšku, případně otevřít zásuvky, které se běžně neotevírají. A hlavně zprostředkovat čtenářům nejen informace, ale také podněty k uvažování.

Libuše Koubská je autorkou a spoluautorkou knih o vědě a medicíně a časopisecky i knižně vydaných povídek a fejetonů.

Je členkou představenstva Sdružení pro udělování novinářské Ceny Ferdinanda Peroutky.

Její muž Pavel Koubský je astronom. Mají dvě dcery Zuzanu a Pavlínou.

Bibliografie

Přemýšlení o světě s Josefem Zieleniecem, (Paseka, 1998)

Než to zapomenem (s Barborou Osvaldovou, Makropulos, 1999)

Příběhy české vědy (s Karlem Pacnerem a Šárkou Spevákovou, Academia, 2002)

Osm barev lásky (s kolektivem autorů, Gasset, 2006)

Čeští vědci v exilu (s Františkem Houdkem a Karlem Pacnerem, Karolinum, 2007)

Povídky o ženách (s kolektivem autorů, Listen, 2007)

Významní čeští lékaři I. (s Karlem Pacnerem a spol., Brána, 2008)

Významní čeští lékaři II. (s Karlem Pacnerem a spol., Brána, 2010)

Hvězdář diplomat (Academia, 2011)

JMENNÝ REJSTRÍK

- Aristoteles 7
Augustin, svatý 114
- Bacon, Francis 42
Bednář, Blahoslav 25
Behe, Michael 47
Beneš, Vladimír 81
Budil, Ivo 106
Buddha 111
- Cílek, Václav 106
- Čorba, Jaroslav 107
- Darwin, Charles 112
Derrida, Jacques 116
Descartes, René 111
Dirac, Paul 109
Dostojevskij, Fjodor Michajlovič 104
Durkheim, Émile 68
- Epiktétos 80
- Funda, Otakar. A. 102
- Grygar, Jiří 106
- Hamilton, Charles 52
Henner, Kamil 25
Hobsbawm, Eric 79, 115
Holan, Vladimír 103
Horal, Karel 107
Höschl, Cyril 106
Hubálek, Slavomil 7
Hume, David 110
- Chomsky, Noam 45
- Jefferson, Thomas 48
Jirásek, Arnold 33
Jirsa, Jaroslav 103
John, Ctirad 25
- Kant, Immanuel 75, 110
Kershaw, Ian 101
Klaus, Václav 44
Kleibl, Josef 107
Klemperer, Paul 7
Konfucius 111
Koubská, Libuše 107
Koukolíková, Hana 10
Křen, Jan 101
Kurzweil, Raymond 57, 59

- Lao C' 7
Lamarck, Jean Baptiste 112
- Macek, Zdeněk 33
Machiavelli, Nicolo 110
Marcus Aurelius 79
Maxwell, James Clerk 109
McKusick, Victor 21
Meadowsovi, Donella H.
 a Denis L. 116
Merton, Robert King 68
Mithen, Steven 45
Moravec, Hans 59
Munthe, Axel 10
Musil, Robert 103
- Neff, Ondřej 82
- Pacner, Karel 107
Palacký, František 40
Petřík, Vladimír 107
Pinker, Steven 45
Pirk, Jan 27
Platón 109, 110
- Popper, Karl 116
Příbylová, Zuzana 106
- Scopes, John T. 47
Seibt, Ferdinand 101
Seneca, Lucius Annaeus 80
Skála ze Zhoře, Pavel 101
Sókrates 110
- Šetlík, Ivan 106
Štěrba, Zdeněk 107
- Thales z Milétu 7
Tolstoj, Lev Nikolajevič 104
- Virchow, Rudolf 21
Vančura, Vladislav 103
Vondráček, Vladimír 25
Vopěnka, Petr 106
- Wittgenstein, Ludwig 91
- Železný, Vladimír 107

OBSAH

Úvodem – – – 7

Jaký má být dobrý doktor – – – 13

Život se vyvíjel mnohem složitěji – – – 37

Je správné koukat lidem do hlavy? – – – 55

Cit je rychlejší než rozum – – – 71

Láskyplně a pevně – – – 85

Lidi ze všeho nejvíc zajímají lidi – – – 97

O autorech – – – 119

Jmenný rejstřík – – – 125

Libuše Koubská / František Koukolík

VŠECHNO DOPADNE JINAK

Foto na obálce a str. 119 archiv Františka
Koukolíka, na str. 122 Ondřej Němec
Grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
roku 2011 jako svou 1002. publikaci
Vydání první. AA 4,25. Stran 128
Redakčně zpracovala Blanka Koutská
Odpovědná redaktorka Marie Válková
Vytiskla tiskárna Finidr, spol. s r. o.
Doporučená cena 218 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-176-0